

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. арх. Йордан Христов Търсанков, катедра Градоустройство, Архитектурен факултет, УАСГ
на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен **доктор** по научна специалност Теория и история на архитектурата, сектор Архитектура, институт за изследване на изкуствата, БАН.

Автор на дисертационния труд:

арх. Мила Иванова Никифорова, задочен докторант по научна специалност Теория и история на архитектурата в Институт за изследване на изкуствата в БАН, сектор Архитектура, отчислена с право на защита на разширено заседание на сектор Архитектура, проведено на 08.12.2014г.

Тема на дисертационния труд:

Многофункционални интегрирани комплекси (МИК) в градовете през втората половина на ХХ и началото на ХХІ век.

Основание за изготвяне на рецензията:

Заповед № 319-РД-03.07.2015 на Директора на ИИИЗк при БАН и решение на НЖ, протокол №1 от 10.07.2015 г.

Обща характеристика на труда:

Дисертационният труд включва 127 страници, от които 108 страници основно изследване и 19 страници приложения.

Основното изследване е представено с текст, таблици и графични приложения – чертежи и снимки.

Актуалността на изследването се обосновава с „масовото навлизане на МИК в градовете у нас, без да е достатъчно добре изяснено тяхното съдържание, плановата, пространствената и архитектурно-художествената им композиция, които водят до променливи резултати при тяхното експлоатиране”. Актуалността на изследването се свързва още и със следните допълнителни фактори:

- Необходимостта за преминаване от монофункционалното зонироване на градовете и преминаване към планиране и изграждане на многофункционална интегрирана градска среда, осигуряваща комплексност на обслужването и активност на процесите в нея през всичките дни от седмицата и часовете на денонощието.

- Повишаване цената на земята в градовете и необходимостта от по-ефективното и функционално използване.

- Порасналата мобилност на населението и свързани с това повишени изисквания към възможностите за избор и комплексност на предлаганите услуги.

- Необходимостта от ограничаване разрастването на градовете, посредством по-компактното им изграждане, което може да се постигне с интеграцията на обитаването, отдиха, труда и обслужването, каквато възможност представляват МИК.

За да дефинира целта на труда докторантът прави сравнение между модерния град, изграден на принципите на Атинската

харта, с характерното формиране на монофункционални зони, обслужвани от йерархизирани системи от обслужващи центрове и постмодерния град с характерната си мрежова структура на системата за обществено обслужване. Именно като елемент на постмодерната мрежова система за обществено обслужване се очертават МИК, като един от характерните елементи на постмодерния град. Това аналитично сравнение между основните характеристики на модерния и постмодерния град считам за основно доказателство за изключителната актуалност на изследването, от което произтича и целта на изследването, определена от докторанта като „Разкриване на ролята на многофункционалните интегрирани комплекси /МИК/ в исторически план и от гледна точка на съвременната архитектурна практика за обновяване и развитие на градовете”.

Като се има предвид, че уводът на един докторат по принцип следва да изясни предмета, обекта, целта и задачите на труда, както и използваната методика за постигането на поставените цели, в конкретния случай имаме едно значително разширено анализиране на различни теоретични източници от световната практика, което показва задълбоченото отношение на докторанта към изследвания проблем и обширните му теоретични познания в общата теория на градоустройството и архитектурата, а така също и в областта на системите за обществено обслужване, като съдържание, функционална и пространствена организация и интеграцията им с останалите градоустройствени системи.

От определената цел на изследването са изведени и основните задачи, като:

- Разкриване на зависимостта между функционално-пространствената и стилова характеристика на МИК и социално-икономическите и строителнотехническите условия по време на тяхното изграждане.

- Определяне на основните архитектурно-градоустройствени проблеми при проучване и проектиране на МИК и насоки за тяхното решение в условията на съвременни те постмоделри градове.

Считам че така поставените задачи, дават възможност да се постигне целта на изследването.

Методиката на изследване е избрана правилно и съответства на формулираната цел, задачи, предмет и обект на изследването.

Считам че докторантът следва да допълни методиката си и със синтез на основните изводи от направените анализи, който позволява да се дефинират основните принципи, изведени като резултат от анализа.

Съдържание на труда:

Глава първа: „Развитие на МИК през втората половина на ХХ век и началото на ХХІ век в градовете у нас” предлага критичен анализ на проектирането и изграждането на МИК у нас. Анализът е проведен професионално, в съответствие с поставената цел на изследването, като

са изявени няколко характерни със своето съдържание, подход на градоустройствените решения и архитектурните стилови характеристики периоди.

Избраните характерни примери обхващат периода от 30-те години на XX век до първото десетилетие на XXI век. Периода от 80 години, в рамките на които е разгледана практиката по изграждане на МИК е позволила на автора да открие 5 достатъчно ясно обособени етапа, характеризиращи се със собствен градоустройствен подход, архитектурни стилови характеристики и постигнати резултати.

Глава първа завършва с добре обосновани изводи за периодизацията на изградените през този период ансамбли, които имат характеристиките на МИК.

Глава втора: „Развитие на многофункционални интегрирани комплекси в градовете в чужбина през втората половина на XX и началото на XXI век” изследва чуждестранната практика.

Въз основа на определени критерии – градоустройствени условия, социално-икономическа ситуация, налични културни ценности, композиционни и естетически принципи са анализирани примери от западноевропейските страни и източна Европа. Специално внимание е обърнато на знакови реконструкции в старите центрове на Москва, Стокхолм, Варшава и Филадельфия, както и на централните на нови градове и нови жилищни райони, масово изградени в Европа след Втората световна война.

Пространният анализ на избраните примери е позволил на автора да очертае еволюцията, която са претърпели в продължение на последните 50 години МИК и да очертае неговата ключова роля за развитието на съвременните постмодерни градове. Следва да се подчертае умелият избор на анализирания примери, които позволяват на автора да направи необходимите изводи имащи отправно значение за следващата синтезна част на труда.

Считам че би било по-прегледно, всички направени изводи от анализа на многобройните примери във втора глава се обединят в няколко общи изводи в края на тази част от труда, както е подходено в първата глава.

Глава трета следва логиката на цялостната структура на труда и включва „Основни характеристики на МИК, свързани с тяхното разположение, функционално съдържание, пространствена структура и архитектурен образ”.

Предложенията на автора са групирани в четири групи и включват:
- Разположение, функционално съдържание, пространствена композиция, архитектурно художествен образ.

По отношение на разположението на МИК в структурата на урбанизираните територии е направен важният за съвременната градоустройствена практика извод, че „Разположението на МИК в модерния град на XX век се подчинява на стройна йерархична система

от главни, вторични, третични и т.н. центрове“, то при постмодерния град на XXI век разполагането на МИК изглежда хаотично, но внимателният анализ показва, че това се обуславя от 7 групи фактори, изведени от автора, които обективно диктуват един гъвкав и много по рационален подход при избора на мястото.

Всичко това показва, че докторанта е достигнал до онези важни ключови фактори и механизми, които са характерни за съвременния етап на градското планиране, където директивният „твърд подход“ е заменен от значително по-гъвкавия „адаптивен“ към вече изградените урбанизирани територии постмодерен дистрибутивен модел, който в определени аспекти има характер на саморегулираща се система.

По отношение на функционалното съдържание на МИК докторантът е възприел съвременното разбиране, че „те не могат да бъдат класифицирани като типология, тъй като същността им е да се разграничават от всички общоприети категории“. Въпреки това, въз основа на анализа на големия брой примери са очертани основните групи дейности, които в една или друга комбинация изпълват съдържанието на съвременните МИК. А това са – търговията, битовите услуги, здравното обслужване, финансово-кредитни услуги, офиси, жилища, рекреации, производствени дейности, образователни дейности, социални и комуникационно-транспортни обекти.

Въпреки направения извод, че „практиката е толкова разнообразна, че рецепти по отношение на функционалното съдържание не могат да се дадат“, докторантът е успял да установи тенденцията, че докато в примерите от втората половина на XX век съществува ясно разграничаване на отделните зони в план и по височина, съвсем не така стоят нещата, в реализациите от началото на XXI век. Забелязва се все по-голяма степен на интеграция на различните функции в последните реализации“.

Пространствената композиция на МИК е изследвана на базата на анализа на значими примери от световната практика и от личен проектантски опит, което е позволило на докторанта да изведе четири основни типа, които включват: - коридорна, компактна, смесена и гъвкава структура на МИК. Подчертано е, че съвременните „непрекъснато променящите се социални и научно-технически условия на живот изискват гъвкавост на градските структури“. Оттук е изведена и идеята за изграждане на МИК от два съставни елемента „твърди“ и „меки“ части, при което динамично променящите се функции лесно могат да се осъществят в една мобилна по своя характер среда. Този принцип беше издигнат като основополагащ в теоретичните концепции на метаболистите от средата на XX век, но тук виждаме реални възможности за неговото приложение половин век по-късно.

Архитектурно-художествената композиция е разгледана като следствие на динамиката на функционалните процеси в МИК; развитието на строителните технологии и промените в обкръжаващата пространствена среда, които влияят съществено на архитектурния образ на МИК. Изведени са два основни подхода при формирането на

архитектурния образ на МИК – „от вътре на вън“, когато архитектурата отразява съдържанието на комплекса и „от вън на вътре“, когато архитектурата се съобразява с градоустройствения и архитектурен контекст на обкръжаващата среда.

Практиката показва и това ясно е показано в труда, че тяхното приложение в „чист“ вид е невъзможно. Винаги се налага в по-малка или в по-голяма степен да се отчита въздействието на външната среда, както и изявяване на съдържанието в архитектурния образ.

Заключението на дисертационния труд обобщава резултата от предшестващите го три глави, но някои от направените изводи имат характера на преразказ на вече изказани тези в предните части на труда. Съществен елемент на заключението са изведените според автора основни научно-приложни приноси, групирани в 8 точки.

Приноси на дисертационния труд.

Приносите на дисертационния труд, както беше посочено ,имат теоретико-приложен характер и могат да бъдат обобщени в няколко аспекта:

изследователски - изяснено е съдържанието на МИК и неговото развитие през втората половина на ХХ и началото на ХХІ век; определени са принципите на функционално-пространствената структура на МИК; изведени са основните градоустройствени и архитектурни проблеми при проектирането и изграждането на МИК в съвременните постмодерни градове.

иновативен – изследвана е възможността и специфичните особености на интеграцията на общественнообслужващите обекти в МИК с жилищни и производствени структури.

експериментален – най-силно изявен в авторската работа по проучване, проектиране и реализация на жилищно-търговския МИК „Царица Йоана“ в жк „Люлин“, София.

Следва да се отбележи, че докторантът разглежда своето изследване като част от един непрекъснат процес, който следва да се развива в съответствие със световните тенденции в тази област, за да подпомогне практическата дейност по планиране, проектиране, изграждане и експлоатация на МИК в един добре организиран и оптимално управляван процес.

Приложенияте 5 броя публикации по дисертационната тема и 2 доклада, демонстрират задълбочения интерес на докторанта по разглежданата тематика и комплексните му познания в изследваната област.

В показанията в приложението инвестиционен проект за „търговско-жилищен комплекс „Мария Луиза“ в жк. „Люлин“ – София, докторантът демонстрира отлични проектантски възможности и на практика показва приложимостта на установените в изследването принципи.

Авторефератът добре илюстрира в синтезиран вид структурата и съдържанието на дисертационния труд, неговите научни и научно-приложни приноси, които аз подкрепям.

Препоръки към дисертационния труд.

Към дисертационния труд имам следните препоръки: Има известно препокриване на част от увода и глава трета, където са разгледани принципните схеми на мрежата от обслужващи центрове. При евентуално публикуване на труда, което би било полезно за професионалната общност – архитекти и урбанисти, както и за всички, участващи в планирането, изграждането и експлоатацията на МИК у нас, това следва да се избегне.

Илюстрациите следва да се номерират, и съответно да се отразят в текста.

Има нужда от прецизиране на библиографията и цитираните в текста източници.

Направените бележки имат за цел да подобрят окончателната редакция на текста, при евентуално публикуване на труда, което препоръчвам на дисертанта, с оглед на неговата полезност за архитектурно-градоустройствената колегия.

Към дисертационния труд има приложена библиография от 52 източника, от които 25 на български, 2 на руски и 35 на английски, което показва добрата осведоменост на автора на дисертационния труд и задълбоченото изследване на разглежданите проблеми в достъпните литературни източници.

Заключение

От направения в настоящата рецензия анализ могат да се направят следните изводи за качествата на дисертационния труд, обобщени в следните направления:

Целта, задачите, предметът и обектът на изследването са формулирани с високо ниво на професионална компетентност, с много добро разбиране за тяхната актуалност.

Използваната методика е проведена последователно и аргументирано при проведените анализи, формулиране на проблемите и извеждане на решения.

Направените анализи са извършени въз основа на прецизно дефинирани критерии.

Направените изводи са добре аргументирани и насочени към подпомагане решаването на съществени проблеми в практиката.

Представен е нов подход за решаването на значим актуален урбанистичен проблем.

Показана и доказана е приложимостта и ефективността на изведените тези от изследването в практиката.

Творческо-професионални качества

Авторът показва отлични теоретико-творчески възможности да изведе до нивото на теоретични обобщения резултатите от емпиричните си изследвания.

Разработеният инвестиционен проект, показан в приложението, демонстрира големите творчески възможности на автора да прилага в практиката резултатите от теоретичните си изследвания.

Изложените по-горе анализи, оценки, препоръки и обобщения ми дават аргументирани основания да предложа на научното жури да присъди на автора на рецензирания дисертационен труд **арх. Мила Иванова Никифорова** образователната и научна степен **доктор**.

Рецензент:
доц. арх. Йордан Търсанков

25.09.2015 г.